

CEBUD Working Paper

Februari 2019

Schuldbemiddeling 2.0. Een werkmethode voor effectieve schuldbemiddeling

Nele Peeters, Ilse Cornelis, Lee, Van Thielen

CEBUD WORKING PAPER 1901

www.cebud.be

Een verkorte versie werd gepubliceerd op Sociaal.Net

<https://sociaal.net/achtergrond/mensen-uit-schulden-helpen-en-houden/>

CEBUD - THOMAS MORE KEMPEN VZW - KLEINHOEFSTRAAT 4 - 2440 GEEL

© 2019 by CEBUD, Thomas More. All rights reserved. Short sections of text, not to exceed two paragraphs, may be quoted without explicit permission provided that full credit, including © notice, is given to the source.

Schuldbemiddeling 2.0. Een werkmethode voor effectieve schuldbemiddeling

Nele Peeters, Leen van Thielen, Ilse Cornelis

CEBUD, Thomas More¹

Gezinnen die in een traject schuldbemiddeling zitten, moeten verschillende jaren zware inspanningen doen om met een beperkt leefgeld rond te komen. Net daarom is het zo jammer dat deze inspanningen vergeefs zijn wanneer het gezin opnieuw schulden maakt. Met Schuldbemiddeling 2.0 stellen we een praktische werkmethode voor die schuldenvrij worden en schuldenvrij blijven als doel van de schuldafbouw vooropstelt.

Een werkmethode voor schuldafbouw

Of het de opgelegde integratie van OCMW en gemeente is, de huidige tijdsgeest of nog wat anders, feit is dat de vraag naar 'effectieve' hulpverlening steeds luider klinkt. Er valt ook wat voor te zeggen, want willen we niet allemaal dat sociaal werk het verschil kan maken?

Effectiviteit van sociaal werk meten is echter moeilijk, maar het begint met in vraag te stellen van wat het resultaat van goed sociaal werk moet zijn. Mikâil Ilgazoglu, groepswerker en schuldbemiddelaar bij BIZ Oost-Brabant, omschrijft het treffend:

“Hulpverleners moeten zichzelf vanaf dag een overbodig (proberen te) maken en cliënten zo zelfredzaam als mogelijk maken.”

Helaas wordt de dossierlast voor de meeste maatschappelijk werkers steeds zwaarder, en wordt hun werk soms schromelijk herleid tot het perfectioneren en plannen van het beschikbare budget van hun cliënten. Tijd om met cliënten op weg te gaan, te luisteren naar hun wensen en noden, te werken aan de vaardigheden die ze nodig hebben om overeind te blijven in onze veeleisende kennismaatschappij is schaars.

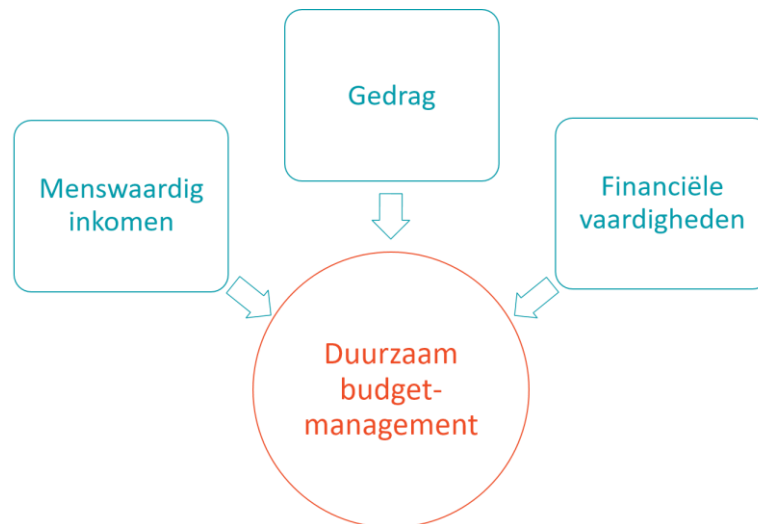
Tegelijkertijd zien we in de cijfers dat de groep van individuen en gezinnen die nood hebben aan extra (financiële) ondersteuning groeit. De [kinderarmoedecijfers](#) stijgen jaar na jaar ondanks beloftes om deze te halveren, onderzoeken tonen aan dat jongeren [risicovol financieel gedrag](#) vertonen en dat financiële educatie nodig is, medewerkers van de erkende instellingen voor schuldbemiddeling zitten op hun tandvlees en werken met [wachlijsten](#), de groep personen die toegelaten is tot de [collectieve schuldenregeling zonder kredietachterstallen](#) maar met boedelschulden voor o.a. huisvesting, telecom, gezondheid groeit opnieuw. Financiële problemen en schulden zijn vaak niet de oorzaak, maar het symptoom van een maatschappij die faalt in het garanderen van een menswaardig leven voor alle burgers (nochtans artikel 23 van de Belgische Grondwet).

Vanuit die bezorgdheid startten we bij CEBUD in 2016 met het project **Schuldbemiddeling 2.0**.² Hiermee wilden we inzetten op een effectieve schuldhulpverlening, die schuldenvrij worden én schuldenvrij blijven als doel vooropstelt. Dat wil zeggen dat er in schuldafbouwtrajecten niet alleen oog dient te zijn voor het afbetalen van schulden, maar ook voor het creëren van de voorwaarden opdat personen blijvend grip hebben op hun gezinsbudget. Eerder onderzoek van CEBUD stelde vast

¹ CEBUD is het Centrum voor budgetadvies en –onderzoek van de Thomas More-hogeschool, en is er verbonden met de opleiding Sociaal Werk.

² Het Agentschap Innoveren en Ondernemen kende een TETRA-subsidie toe aan dit project. CEBUD werkte samen met alle betrokkenen in de schuldbemiddelingssector, zowel bij het ontwikkelen als uittesten van de tools: arbeidsrechtshouders, gerechtsdeurwaarders, advocaten-schuldbemiddelaars, schuldbemiddelaars, maatschappelijk werkers en ervaringsdragers in schuldafbouwtrajecten.

dat er drie voorwaarden voorafgaan aan het uitoefenen van een duurzaam budgetmanagement.ⁱ Een eerste noodzakelijke voorwaarde daartoe is het beschikken over een menswaardig inkomen, de twee andere voorwaarden richten zich op gedrag en financiële vaardigheden.

Figuur 1. Voorwaarden om te komen tot een duurzaam budgetmanagement. CEBUD, 2011

Daarom legden we de focus in het project Schuldbemiddeling 2.0 zowel op het eenvormig en efficiënt kunnen berekenen van een menswaardig leefgeld als op tools die focussen op het gedrag en de (financiële) vaardigheden.³ Om dit werkbaar te maken in de praktijk, ontwikkelden we de werkmethode SBM 2.0 waarin schuldafbouwtrajecten worden opgedeeld in vier fasen. Aan elke fase zijn tools gekoppeld die kunnen bijdragen aan een effectieve schuldbemiddeling. Niet elke tool hoeft bij elke cliënt te worden toegepast. Het is een aanbod van instrumenten, dat op maat van elke cliëntsituatie en elk schuldafbouwtraject kan worden samengesteld.

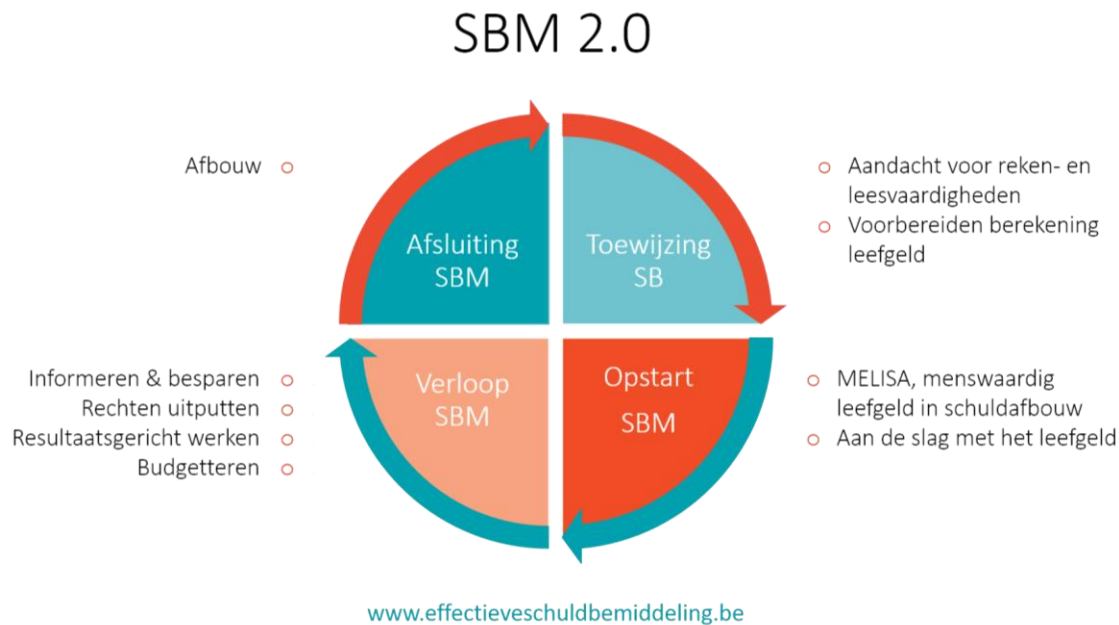
De eerste fase houdt verband met de toewijzing van de aanvrager aan een schuldbemiddelaar. De tweede fase betreft de opstart van het traject. In de derde, en langstlopende, fase situeert zich het verdere verloop van de schuldbemiddeling. De vierde fase ten slotte benoemt expliciet de afsluiting van de schuldbemiddeling.

De ideeën in deze werkmethode zijn niet nieuw. Ze zijn een bundeling van zowel wetenschappelijke als practice-based kennis, en vormen een handelingskader voor iedereen die individuen en gezinnen begeleidt in schuldafbouw. De werkmethode kan dus worden uitgebreid met nieuwe evidenties of werkwijzen. De werkmethode is niet voorbehouden voor maatschappelijk werkers van OCMW's en CAW's, maar is toepasbaar in allerlei sectoren. Ze kan ook (deels) worden gebruikt door advocaten-schuldbemiddelaars die cliënten begeleiden, arbeidsrechters die oordelen over de voorgestelde aanzuiveringsregeling en gerechtsdeurwaarders die geconfronteerd worden met personen met een

³ De werkmethode SBM 2.0 focust op budgettaire vaardigheden en financieel gedrag. Het spreekt voor zich dat in sommige gezinnen ook nood is aan andere vormen van ondersteuning, die in bepaalde situaties zelfs voorrang dienen te krijgen. Werken aan budgettaire vaardigheden en een gezond financieel gedrag heeft pas kans op slagen wanneer het individu of gezin zich niet (langer) in acute crisis bevindt. De werkmethode SBM 2.0 kan voor, tijdens of na andere processen lopen.

betalingsachterstand. Alle info is gebundeld en grotendeels gratis toegankelijk gemaakt op www.effectieverschuldbemiddeling.be, voorzien van handleidingen, gespreksleidraden en tips.⁴

Tijdens het project lieten we geïnteresseerde organisaties aan de slag gaan met de ontwikkelde tools. In dit artikel werpen we een korte blik op hun ervaringen.

Nele Peeters, Leen Van Thielen, Ilse Cornelis en Bérénice Storms, 2018. SBM 2.0. Werkmethode voor effectieve schuldbemiddeling.

Fase 1: Toewijzing schuldbemiddelaar

In de meeste schuldafbouwtrajecten kennen de 'schuldenaar' en de schuldbemiddelaar elkaar niet. Dat betekent dat ze elkaars verwachtingen, aandachtspunten en wensen moeten leren kennen. In deze periode worden beslissingen genomen en afspraken gemaakt die een impact zullen hebben op het komende schuldafbouwtraject. Dit betekent dat een goede communicatie en een positieve interpersoonlijke 'werkrelatie' tussen beiden in deze fase van groot belang is. Onderzoekⁱⁱ leert dat een op zeven volwassenen in Nederland problemen heeft met het verwerken van informatie, lezen, schrijven of rekenen, en dat deze groep oververtegenwoordigd is in de schuldhulpverlening. Reken- en leesvaardigheden zijn immers erg belangrijk om een stabiele financiële situatie te handhaven. Daarnaast verwachten we van volwassenen ook dat zij heel wat geschreven en complexe informatie kunnen verwerken, een aanname die zeker niet voor iedereen correct is. Wanneer personen bepaalde sleutelvaardigheden zoals rekenen en lezen onvoldoende beheersen, zullen zij er vaak niet in slagen hun afspraken na te komen, hun administratie op orde te hebben of de nodige formaliteiten tijdig te vervullen. Het is dus belangrijk om binnen de schuldhulpverlening zicht te hebben op de reken- en leesvaardigheden en de administratieve vaardigheden van cliënten.

Vandaar dat we een (online)vragenlijst ontwikkelden die in kaart brengt of en met welke lees- en rekenvaardigheden iemand moeite ondervindt in het dagelijkse leven en hoe deze persoon dat zelf

⁴ De rekentool MELISA wordt vanaf januari 2019 betalend aangeboden. Wie de tool wil ontdekken, kan een tijdelijke gratis proefaccount van MELISA aanvragen via info@cebud.be.

inschat. Op basis van de screeningsresultaten kunnen schuldbemiddelaars hun verwachtingen bijstellen, beslissen hun communicatie aan te passen en/of cliënten verwijzen naar organisaties die deze vaardigheden kunnen versterken.

Fase 2: Opstart schuldbemiddeling

Een menswaardig inkomen moet burgers toelaten een leven te leiden waarin ze kunnen deelnemen aan de samenleving, zodat ze erbij horen en eraan bijdragen.ⁱⁱⁱ Hoeveel inkomen een gezin daarvoor minimaal nodig heeft, concretiseerden we al eerder in referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie. Op basis van (inter)nationale richtlijnen, wetenschappelijke expertise en focusgroepdiscussies berekent CEBUD elk jaar wat de minimale kostprijs is van goederen en diensten die burgers daartoe nodig hebben.

Ook in de wet betreffende de collectieve schuldenregeling (art. 1675/3) wordt het begrip 'menswaardig leven' vernoemd: *“De aanzuiveringsregeling strekt ertoe de financiële toestand van de schuldenaar te herstellen, met name hem in staat te stellen in de mate van het mogelijke zijn schulden te betalen en tegelijkertijd te waarborgen dat hij zelf en zijn gezin een menswaardig leven kunnen leiden.”* Hieruit volgt dat het kunnen leiden van een menswaardig leven een leidend principe moet zijn bij het bepalen van de hoogte van het leefgeld. Echter, de wet reikt geen richtnorm aan die schuldbemiddelaars of arbeidsrechters helpt bij het bepalen van en oordelen over de uitgavenposten die onontbeerlijk zijn voor het behoud van de menselijke waardigheid. Wel zijn er de zogenaamde beslaggrenzen: de inkomensgrenzen en goederen die niet voor beslag beschikbaar zijn. De beslaggrens betreft een noodzakelijk levensminimumbedrag dat aan elke burger erkend wordt in artikel 1409 bis van het gerechtelijk wetboek. Toch mag dit bedrag (tijdelijk) verlaagd worden tot op niveau van het leefloon, vermeerderd met eventuele gezinstoeslagen, als de schuldenaar instemt. Dit wordt als de absolute ondergrens beschouwd.^{iv}

Om schuldbemiddelaars en arbeidsrechters te ondersteunen in hun taak om een menswaardig leefgeld te bepalen, ontwikkelde CEBUD de rekentool MELISA (MEⁿswaardig Leven In SchuldAfbouw). Deze tool berekent op maat van elke cliëntsituatie op basis van de referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie hoeveel leefgeld minimaal vereist is zodat de cliënt en diens gezin een menswaardig leven kunnen leiden. Deze tool werd ontwikkeld in samenspraak met personen die zelf een schuldafbouwtraject hebben doorlopen, hulpverleners, arbeidsrechters, (advocaten-)schuldbemiddelaars en gerechtsdeurwaarders, en werd uitgetest door diverse partners in 2018. De rekentool genereert een duidelijk overzicht aan de hand waarvan een haalbaar leefgeld kan worden berekend en verantwoord, en dat doet stilstaan bij alle mogelijke uitgaveposten.

De tool is een grote meerwaarde voor schuldbemiddelaars om de uitgaven en het leefgeld realistisch te kunnen inschatten. De tool is gebruiksvriendelijk, makkelijk in te vullen. Het doet schuldbemiddelaars stilstaan bij alle uitgaven, ook deze buiten de vaste kosten, waardoor ze een realistisch beeld krijgen op wat effectief over is om aan de schulden af te betalen. We denken dat er ook nood is aan een dergelijke tool, omdat we merken dat de inschatting van de uitgaven en het leefgeld vaak onderschat wordt. De tool biedt inzicht in menswaardig leefgeld, een leefgeld dat door studies onderbouwd is.” (maatschappelijk werker, 2018)

“Ik vond het handig om de bedragen te zien. Naar de cliënt toe is het ook handig. Met die tool kan je ook uitleggen waarom ze een bepaald bedrag leefgeld krijgen, en hoe we daaraan komen.” (maatschappelijk werker, 2018)

De rekentool resulteert in een gestructureerd overzicht van inkomsten en noodzakelijke uitgaven. Door de reële uitgaven van het gezin naast de referentiebedragen af te beelden, wordt in een oogopslag duidelijk aan welke uitgaveposten er veel of weinig geld wordt besteed. Ook houdt het referentiebudget rekening met minder frequente uitgaven, zoals de vernieuwing van een identiteitskaart of verjaardagscadeaus, waardoor de kans op onverwachte uitgaven wordt beperkt. Bovendien is er ook ruimte om overige uitgaven mee te nemen in de berekening, zoals kosten voor een aangepast dieet. Ten slotte laat MELISA toe om aan te duiden wie voor welke uitgaven verantwoordelijk is; zo kan de schuldbemiddelaar bij aanvang van een schuldafbouwtraject beslissen om vaste uitgaven zelf te betalen en gaandeweg meer verantwoordelijkheden aan de cliënt over te dragen.

“Ik vond het goed om die referentiebedragen te zien, maar de meeste mensen hebben dat natuurlijk niet. Het dak boven hun hoofd moet worden betaald, en de schuldeisers moeten ook iets krijgen om ze buiten te houden bij de mensen. Extra’s kunnen dan niet.” (schuldbemiddelaar OCMW, 2018)

“Ik denk niet dat de budgetten te hoog liggen. Wat wel een probleem is, is dat je vaak geconfronteerd wordt met gezinnen met te lage inkomsten waar die budgetten niet meer bruikbaar zijn. Omwille van het te laag inkomen, of om bepaalde uitgaven die veel te hoog vallen, denk aan huurprijzen, energiekosten die soms in bepaalde gezinnen echt wel ver boven het gemiddelde uitstijgen, en dan zitten er inderdaad nuances op de referentiebudgetten. Maar ik heb niet de indruk dat de referentiebudgetten te hoog liggen. Dat niet.” (Rechter, Arbeidsrechtbank Gent, 2018)

Het is een realiteit dat onze bestaansminima ontoereikend zijn in het kader van een menswaardig leven, net als veel van onze andere sociale uitkeringen.^v Afhankelijk van de kosten die een gezin heeft, laten in bepaalde omstandigheden ook de werkloosheidsuitkering of het minimumloon onvoldoende maatschappelijke participatie toe.^{vi} Het is dan ook niet verwonderlijk dat bijna een derde van de personen die toegelaten zijn tot een collectieve schuldenregeling geen kredietachterstallen hebben, maar schulden hebben omwille van niet-betaalde facturen voor huisvesting, energie, telecom, gezondheid enzovoort.

Werken met de referentiebudgetten inspireert bijgevolg om naast het verhogen van inkomsten, ook oog te hebben voor de mogelijkheden om uitgaven te verlagen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan energiebesparende maatregelen, goedkopere huisvesting, het uitputten van sociale rechten en betaalbare kinderopvang. Om hulpverleners aan te moedigen aandacht te besteden aan en cliënten te ondersteunen bij het aanpakken van individuele en waar mogelijk structurele problemen, hebben we hiervoor in de derde fase enkele instrumenten opgenomen.

Fase 3: Verloop schuldbemiddeling

Zelfs met een menswaardig leefgeld blijft het een uitdaging om het beschikbare budget te beheren. Hoewel we bij CEBUD van mening zijn dat het beschikken over een menswaardig inkomen een absolute voorwaarde is voor een duurzaam budgetmanagement, is het niet voldoende.^{vii} Tegelijkertijd moet je beschikken over voldoende financiële vaardigheden en moet je een gezond financieel gedrag stellen. In fase drie focussen de tools dus op budgetteren, resultaatgericht werken, rechten uitputten en informeren.

Om in te zetten op budgetteringsvaardigheden, lieten we testers aan de slag gaan met een budgetagenda, een jaaroverzicht van (grote) uitgaven en inkomsten, en tussenbladen om hun administratie te ordenen. Hierdoor krijgen cliënten meer inzicht in hun bestedingspatroon en uitgaveposten. Van daaruit wordt het haalbaar om te bepalen welke uitgaven ze belangrijk en welke ze minder belangrijk vinden. Die beslissingen vormen dan weer de basis van hun verdere bestedingspatroon. In de quotes hieronder erkennen hulpverleners dat het vaak misloopt bij de administratie en dat cliënten niet weten hoe ze aan hun eigen budgetplanning moeten beginnen. Papieren ordenen, facturen tijdig betalen, weten welke inkomsten en uitgaven er zijn, ... Het zijn vaardigheden die vaak ontbreken en waaraan de nodige aandacht moet worden besteed.

“Wat ik een grote meerwaarde vond, waren alle tools die erbij waren. De brochures, kalender, agenda.... Meerwaarde voor mij, maar ook voor cliënten. Door de agenda zagen ze bijvoorbeeld waaraan ze geld uitgeven. Ik heb het gevoel dat de cliënten er iets aan hebben gehad.” (maatschappelijk werker, 2018)

“Heel belangrijk voor ons was de vaststelling vanuit het budgetbeheer dat we mensen te weinig betrekken. Wij doen het in hun plaats. Het ligt te veel in onze handen en te weinig in die van hen. Ze weten ook veel te weinig hoe ze het zelf moeten doen. Dit project maakte ons duidelijk dat we daar een ommekeer moeten maken. Tegelijkertijd zien we dat mensen het vaak niet zelf willen doen, ze vinden het gemakkelijker of veiliger dat ik het doe. Die tools waren gemakkelijk om hen daarin terug te betrekken. Dat was voor mij het begin.” (schuldbemiddelaar OCMW, 2018)

“Mijn collega heeft samen met haar cliënten een map gemaakt en hen leren klasseren zodat ze dat zelf kunnen. Want daar loopt het vaak al mis, dat hun papieren niet op orde zijn. Door de budgetmap krijgen mensen meer structuur, dat geeft overzicht. Ze krijgen vaak facturen, en weten niet wat ze ermee moeten doen. Die papieren geraken dan kwijt, of ze worden niet betaald. Nu kunnen ze alles bijhouden per tabblad, en ze vinden alles terug.” (maatschappelijk werker OCMW, 2018)

“Cliënten hebben veel discipline nodig om de agenda te blijven invullen.” (maatschappelijk werker, 2018)

“Bijvoorbeeld bij de agenda gaf ik aan dat ze die de komende vier weken moesten invullen en dat we dat op de volgende afspraak zouden bespreken. Zo worden dingen zichtbaar voor cliënten. Ze zagen waar hun geld naartoe ging. Sommigen hebben ook dingen ondernomen waardoor ze langer met hun leefgeld toekomen. Dus ze werden zich meer bewust van hun uitgaven. Maar dat is natuurlijk niet voor iedere cliënt. Niet iedereen ziet het of wilt aanpassingen doen. Ik heb ook een cliënt die alleen maar naar de Delhaize wilt gaan.” (maatschappelijk werker, 2018)

Aansluitend stellen we een vierstappentechniek ter beschikking waarmee goede voornemens kunnen worden omgezet in gewenste resultaten. De techniek vertrekt vanuit de noden en wensen van de cliënt, zorgt voor een omschrijving van het gewenste resultaat, identificeert de obstakels die de weg ernaartoe bemoeilijken, en leidt tot een plan van aanpak. Het stimuleert individuen om te dromen en om de obstakels die het realiseren van die dromen in het verleden in de weg stonden, om te buigen naar alarmsignalen als hulpmiddel. Een alarmsignaal staat dan voor een situatie waarin de verleiding er is om gedrag te vertonen dat niet in overeenstemming is met je doel. Door die situaties op voorhand te benoemen en na te denken over welk gedrag je dan wél wil

vertonen, maak je het jezelf gemakkelijker om met verleiding om te gaan. Het gebruik van dergelijke verandertaal wakkert de autonome motivatie tot verandering aan.^{viii}

Ten slotte is het binnen deze fase niet enkel belangrijk de vaardigheden van cliënten te versterken, maar om ook aandacht te hebben voor mogelijkheden die inkomsten verhogen en uitgaven verlagen. Er werd door de Belgische overheden een systeem van sociale rechten in het leven geroepen om specifieke doelgroepen te ondersteunen met premies, tegemoetkomingen of voordelen. Deze worden helaas niet (altijd) automatisch toegekend en dus is een actieve zoektocht daarin zeer relevant. Daartoe verzamelden we online en in een brochure de belangrijkste rechten uit allerlei domeinen voor vier categorieën: rechten voor personen met een beperkt inkomen, ouderen, gezinnen met kinderen en voor chronisch zieken en personen met een beperking. Maatschappelijk werkers bevestigden na het uittesten dat de rechtenverkenner een handig hulpmiddel is, en dat het laagdrempelige mogelijkheden biedt om cliënten te betrekken bij de hulpverlening. Zo kan je stapsgewijs op basis van de door de cliënt ervaren noden en samen met de cliënt rechten uitputten.

*“Wat ik ook een grote meerwaarde vond, was de rechtenverkenner. We hebben die overlopen en daarna aan de mensen meegegeven zodat ze dit zelf kunnen nakijken en het nodige konden doen om dat in orde te brengen. Ik vind het belangrijk om de verantwoordelijkheid aan hen te geven. Ik vind het heel handig in gebruik.”
(maatschappelijk werker, 2018)*

“Ik laat cliënten zelf hun verantwoordelijkheid opnemen, ik vind dat belangrijk. Ik haal er dan 1 recht uit in een gesprek. Als je te veel opdrachten ineens geeft, blokkeren ze en komt er niks in orde. Dan haken ze af. Naarmate een dossier langer loopt, merk je dat je wel meer tegelijk kan vragen. Maar in het begin moet je echt stap per stap werken.” (maatschappelijk werker, 2018)

Fase 4: Afsluiting schuldbemiddeling

“Als mensen niet meer op minimum zitten, is er meer ruimte om aan afbouw te werken. Mensen hebben schrik om terug schulden te maken. Vanuit die motivatie kan er wel wat gebeuren, en dus motiveer ik hen om terug zelf greep te krijgen op hun budget. Nazorg en afbouw zijn écht belangrijk. Je moet mensen niet zomaar loslaten.” (schuldbemiddelaar OCMW, 2018)

In de verkennende gesprekken bij dit project merkten we op dat elke actor, van schuldenaar over advocaat-schuldbemiddelaar tot arbeidsrechter, het noodzakelijk vond dat cliënten worden voorbereid op het leven na afloop van het schuldafbouwtraject. Iedereen deed dat echter op zijn eigen manier en zonder onderbouwde kennis, van een eenmalig exitgesprek tot een gestage overdracht van betalingsverantwoordelijkheden en de verruiming van het beschikbare leefgeld. De manieren om aan afbouw te kunnen doen, zijn echter verschillend. In een collectieve schuldenregeling is er vaak geen groeipad mogelijk, en ook (het gebrek aan) de motivatie om het budget in eigen handen te nemen, is een terugkerend onderwerp.

“In afbouwtrajecten moet je volgens mij meer leefgeld geven, zodat cliënten het gewoon worden om een groter budget te hebben. Dat ze niet voor alles moeten bellen. Dat ze leren met dat groter budget om te gaan. Anders blijven ze alles vragen en afhankelijk zijn, en is de stap om zelf over hun uitgaven na te denken veel

te moeilijk. In een collectieve [schuldenregeling] is dat moeilijk. Daar zitten ze tot het einde op het minimum leefgeld. Dan is er geen ruimte voor een groeiproces.” (maatschappelijk werker, 2018)

“Ik weet niet hoe we de mensen gemotiveerd krijgen om hun budget in handen te nemen. Mensen willen zo snel mogelijk weg. Maar ze komen dan jaren later terug, omdat het nog niet lukt” (schuldbemiddelaar OCMW, 2018).

Deze fase vormt het sluitstuk van elk schuldafbouwtraject. Ook indien er tijdens de looptijd van het traject geen motivatie of tijd was om cliënten voor te bereiden op het zelfstandig beheren van hun budget, is het in onze visie essentieel om dat in de laatste maanden alsnog te doen. De afbouwfase vertrekt vanuit wat je moet weten en kennen, kunnen en doen om je budget in balans te houden, en geeft tips en opdrachten om hiermee aan de slag te gaan.

En nu? Iedereen schuldenvrij?

De werkmethode SBM 2.0 wil aandacht vragen voor een menswaardige en effectieve schuldafbouw. Daarvoor richt het zich op het berekenen van een menswaardige leefgeld en aandacht voor gedrag en financiële vaardigheden. De groep schuldenaren met een (boven)gemiddeld inkomen kan op deze manier het perspectief worden geboden om op een haalbare manier schulden af te lossen en om, voor de meesten onder hen, nadien ook schuldenvrij te blijven.

Echter, de minimuminkomensbescherming in ons land faalt en een menswaardig inkomen is nog voor een (te) grote groep onbereikbaar. De vaststelling dat er een toename is van het aantal personen die toegelaten zijn tot de collectieve schuldenregeling zonder dat ze kredietschulden hebben, doet besluiten dat heel wat burgers structurele problemen hebben om rond te komen. Vanuit het Sociaal Werk moeten we blijven zeggen dat we armoede en financiële problemen op deze manier niet bestrijden maar bestendigen. Dat werken aan vaardigheden rommelen in de marge is, als we niet eerst zorgen voor een menswaardig inkomen.

Toch zijn we ervan overtuigd dat deze werkmethode handvaten biedt om schuldafbouwtrajecten succesvol te maken. Durven wij deze werkmethode als wetenschappelijk bewezen effectief te benoemen? Neen, want daarvoor is de werkmethode in deze studie onvoldoende grondig wetenschappelijk getoetst. Er was geen experimenteel opzet en dus kunnen effecten niet met zekerheid worden toegeschreven aan de toegepaste tools. Tegelijkertijd is het zo dat er voor bepaalde interventies al wetenschappelijke evidentie is, bijvoorbeeld rond het belang van autonomie, het gebruik van doelstellingen en implementatie-intenties, die we toepasten in het ontwerp van een aantal instrumenten.

Wel levert de testfase positieve signalen af. Schuldbemiddelaars en maatschappelijk werkers benadrukten de zinvolheid en bruikbaarheid van de tools in de kwalitatieve evaluatie. De werkmethode werd door hen ervaren als een ‘box’, gevuld met tools die inzetten op specifieke onderdelen van schuldafbouwtrajecten en waarmee ze op maat van de cliëntsituatie een traject kunnen samenstellen. Bovenal is het een manier om het uiteindelijke doel steeds voor ogen te houden, namelijk schuldenvrij worden én blijven, en om van daaruit samen met de cliënt en diens gezin stappen vooruit te zetten.

-
- ⁱ Jan Brodala, Evi Dirickx, Bérénice Storms, 2011. Draaiboek effectief budgetmanagement. Hoe komen tot duurzame gedragsverandering? KH Kempen.
- ⁱⁱ Tamara Madern, Nadja Jungmann & Roeland van Geuns (2016). Over de relatie tussen lees- en rekenvaardigheden en financiële problemen. Amsterdam: Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten Ondersteuning Vakmanschap Sociaal Domein.
- ⁱⁱⁱ Storms, B., Van den Bosch, K. (2009), Wat heeft een gezin minimaal nodig? Een budgetstandaard voor Vlaanderen, Leuven: Acco.
- Bérénice Storms en Leen Van Thielen (2018). REMI versterkt de bestuurskracht van Vlaamse OCMW's. in VIEWZ. pp. 26-29. Vanden Broele Uitgeverij: Brugge
- ^{iv} De Grootte, B. (2017). Goed vaderschap in de schuldhulpverlening: de collectieve schuldenregeling op de toetssteen. In De Grootte, B. & Verhoeve, J. (red.). Goed vaderschap (pp. 7-38). Gent: Larcier.
- ^v Bérénice Storms (2018). Over de ondoeltreffendheid van de bijstandsinkomens en hoe OCMW's referentiebudgetten kunnen gebruiken als maatstaf om individuele leefsituaties te beoordelen in functie van de menselijke waardigheid. CEBUD Working Paper 1801. CEBUD-Thomas More: Geel
- ^{vi} Nele Peeters, Leen Van Thielen, Ilse Cornelis en Bérénice Storms (2018). Menswaardig leven en schuldafbouw: een contradictio in terminis? In VIEWZ. pp. 18-22. Vanden Broele Uitgeverij: Brugge
- ^{vii} Op de Beeck, S., Brodala, J. & Storms, B. (2011). Onderzoek naar de werking en de organisatie van erkende instellingen voor schuldbemiddeling met het oog op een mogelijke subsidiëring en stimulering van kwaliteit. Onderzoek in opdracht van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Geel: K.H.Kempen
- ^{viii} Fritzsche, A., Schlier, B., Oettingen, G., & Lincoln, T. M. (2016). Mental contrasting with implementation intentions increases goal-attainment in individuals with mild to moderate depression. *Cognitive Therapy and Research*, 40, 557–564. doi:10.1007/s10608-015-9749-6